

De tekst van de akte van 25 februari 1212

Onderstaand is voor de belangstellende lezer de integrale tekst van de akte van 25 februari 1212 opgenomen, de akte met de oudste vermelding van de naam Oisterwijk.

In deze oorkonde trok de hertog ook de vestigingspolitiek van de onderhorigen van zijn vazal en die van zijn eigen onderhorigen in het reine. In dat verband was de hertog bereid om aan zijn leenman, Godfried II van Schoten, heer van Breda, bepaalde toegevingen te doen. Zo mochten de onderhorigen van de heer van Breda voortaan niet zonder toestemming van hun heer meer uitwijken naar de 'oppida libera' van de hertog (Oisterwijk, Arendonk, Herenthals, Turnhout en Hoogstraten). Omgekeerd hadden de onderdanen van de hertog toestemming van de hertog nodig om naar steden in het gebied van de heer van Breda te verhuizen. Maar wanneer de Bredase onderhorigen naar de 'oppida nostra ab antiquo edificata' ('s-Hertogenbosch, Zichem, Lier, Aarschot, Antwerpen en Leuven) wensten te emigreren, dan hadden zij daarvoor geen hertogelijke toelating voor nodig.

Opgenomen zijn een regest (korte inhoudsomschrijving), de integrale Latijnse tekst van de akte aangezien die in het Latijn was opgesteld en een Nederlandse vertaling.¹

Regest

Hendrik I, hertog van Brabant, verklaart zijn leenmannen van de sloop van de Strien en de (Ooster)Schelde hiervan vervallen en beleent zijn verwant Godfried II van Breda met de helft, zichzelf de andere helft voorbehoudend, en regelt de wijze waarop deze tol wordt geheven; voorts beleent hij Godfried met Schakerlo en Ossendrecht, waarvan hij zijn eerdere leenmannen eveneens vervallen heeft verklaard, en maakt afspraken over het verblijf van hun mannen in beider gebied, waartegenover Godfried al zijn burchten en zijn gehele gebied aan de hertog in direct leen opdraagt, mede onder ede bekrachtigd door al zijn ridders met hun zoons en 240 gekozen vertegenwoordigers van de twaalf dorpen.²

Latijnse tekst en Nederlandse vertaling

In nomine summe et individue Trinitas Henricus, dux Lotharingie, omnibus imperpetuum. Quia ea que solis mortalium memoriis commendantur tractu temporis facile elabantur, utile visum est, ut ea que memoria sunt digna, scripto perpetuentur.	In de naam van de opperste en ondeelbare Drievuldigheid. Hendrik, hertog van Lotharingen, aan allen tot in eeuwigheid. Aangezien al wat alleen aan de herinnering van de mensen wordt toevertrouwd, na verloop van tijd gemakkelijk vervaagt, leek het nuttig om wat het onthouden waard is, door het schrift te bestendigen.
(1) Igitur presenti pagina notum fiery volumes tam futuris quam	(1) Zo willen wij met dit blad bekend maken, zowel voor later als voor nu,

presentibus, quod hominibus qui theloneum navium per Strenam et Scaldam a nobis in feodum tenebant, propter eorum insolentiam et violentiam quam transeuntibus inferebant, sententia hominum nostrorum et partium ipsorum fecimus abiudicari. Cuius telonei medietatem nobis reservantes, aliam medietatem dilecto homini nostro ligio Godefrido de Breda in rectum feodum contulimus, ea conditione quod idem Godefridus suis viribus et potestate omnibus per predictas aquas transeuntibus, quousqueb noster conductus extenditur, pacem faciat sine nostris laboribus et expensis, nisi forte tanta contra eum invalesceret potential, quod manifestum esset cum nostro indigere auxilio, tunc corpora proprio, si opus fuerit, et tota terra nostra ei assistere debemus.

(2) De universis navibus teloneum debnetibus nos medietatem et predictus Godefridus aliam medietatem percipient, sed pro vino quod a navibus vinum portantibus prius inmoderate accipi solebat, tres tantum denarius Coloniensis monete de quolibet vase accipit decrevimus, quorum duos nobis retenuimus, tertium sepe dicto Godefrido in feodum conferentes. Ad teloneum istud accipiendum nos propriam navem et proprium telonearium hebebimus; similiter et dictus Godefridus propriam navem et proprium telonearium habebit. Et uterque nostrum, ubicumque voluerit, suum teloneum accipiet super aquam que Scaldam nuncupatur. Et ut omnis mala consuetudo accipiendi vel bibendi vinum (c)esset, decrevimus, ut quisque telonei nostril vel sepe dicti Godefridi administrator exstiterit, si a mercatoribus vinum exegerit vel gratis oblatum acceperit, corpus eius in nostra eit potestate et sine spe restitutionis exheredabitur. Mercator vero, qui eis vinum prpnaverit vel obtulerit, elegancius vas quod in nave fuerit, amittet.

(3) Preterea hominibus qui Scakerslo a nobis in feodum

dat wij degenen die de sloopstol op de Striene en de Schelde van ons in leen hadden, wegens hun onbeschaamdheid en gewelddadigheid tegenover de voorbij varenden, door een vonnis van onze mannen en hun gelijken hebben laten afzetten. De helft van de tol hebben wij voor onszelf gereserveerd, de andere helft hebben wij in rechte leen (*rectum feodum*) toegekend aan onze beminde leenman Godfried van Breda, op voorwaarde dat de voornoemde Godfried met al zijn kracht en macht voor hen die de bovengenoemde rivieren bevaren, zover ons gezag reikt, de vrede zal verzekeren, zonder moeite of uitgaven voor ons, tenzij er zich zulk een macht tegen hem zou keren dat hij manifest onze hulp nodig heeft. In dat geval dienen wij hem desnoods persoonlijk en met gans ons land te hulp te komen.

(2) Van alle tolplichtige schepen zullen wij en de bovengenoemde Godfried elk de helft ontvangen, maar voor de wijn die voorheen van de schepen die wijn vervoerden, zonder maat placht te worden afgenomen, hebben we bepaald dat er slechts drie *denarii* in Keulse munt van elk vat mochten worden ontvangen. Daarvan hebben we er twee voor ons gehouden, de derde hebben we bovengenoemde Godfried in leen gegeven. Om die tol te ontvangen zullen wij en bovengenoemde Godfried elk een eigen schip en een eigen tollenaar hebben. En ieder van ons beiden zal, waar hij maar wil, zijn tol op de Schelde innen. En om iedere slechte gewoonte om wijn aan te nemen of te drinken te doen ophouden, hebben we bepaald dat iedere tolbeambte, van mij of van bovengenoemde Godfried, die van de kooplieden wijn zou eisen of aannemen als die hem gratis wordt aangeboden, zijn lichaam in onze macht zal zien overgaan en zonder hoop op restitutie zal worden onterfd. De handelaar van zijn kant, die hun de wijn heeft geschonken of aangeboden, zal het beste vat wijn dat hij in zijn schip heeft verliezen.

(3) Verder hebben wij de mannen die Schakerlo van ons in leen hadden,

tenebant, propter iniuriam et violentiam, quam tam in aquis quam supra terram hominibus inferebant, omne feodum de Scakerslo meritis suis exigentibus sentential parium suorum eis fecimus abiudicare, et illud domino Godefrido cum omni integritate in rectum feodum contulimus. Similiter et feodum de ossendrecht, sicut hii qui ante hoc anobis tenuerunt, ipsi Godefrido contulimus in feodum, tali conditioni adiecta, quod de Sackerslo et Ossendrecht ipse in propria persona vel heres eius, qui Breda vel Scoten tenebit, idem feodum semper a nobis habebit, nec alium inde infeodare poterit.

(4) Item quicumque de hominibus nostris terram domini Godefridi ad manendum intraverit, ipse in pace eos possidebit, nisi fortes milites vel filii militum vel de familia nostra fuerint. Si vero ad nos redire voluerint, sicut prius, nostril erunt. Eadem forma de hominibus dicti Godefridi observabitur, si causa manendi ad nos se transtulerint. Si vero transeuntes a nobis ad dictum Godefridum terram sub nobis habuerint, nos servicium de terra illa tam moderate accipiemus, sicut de hominibus nostris equivalente et vicina illi faciemus et idem facere tenentur idem Godefridus de terra hominum suorum ad nos transeuncium, ne a nobis ad eum transire volentes vel ab eo ad nos in aliquo propter hoc ab altero nostrum deteriorentur; si vero ab altero nostrorum aliqui ad alterum recedentes in aliquot ante excesserint vel de aliqua re eis calumpnia mota fuerit secundum quod excessus vel calumpnia exegerit per sentenciam nobis emendare debent.

(5) Item quicumque homines memorati Godefridi die huius

wegens het onrecht en de gewelddadigheid die zij zowel te water als te land de mensen aandeden, het hele leen van Schakerlo naar eis van hun verdiensten bij vonnis van hun gelijken doen afnemen, en wij hebben dit integraal aan heer Godfried in rechte leen (*rectum feodum*) toegekend. Evenzo hebben wij ook het leen van Ossendrecht, zoals degenen die het voorheen van ons bezaten, aan dezelfde Godfried in leen toegekend. Daar is deze voorwaarde aan toegevoegd dat hij in eigen persoon of zijn erfgenaam die Breda of Schoten zal hebben, Schakerlo en Ossendrecht altijd van ons in leen zal ontvangen, en niet aan een ander in leen zal kunnen geven.

(4) Evenzo zal al wie van onze mannen naar het land van heer Godfried zal trekken om zich er blijvend te vestigen, in vrede zijn onderdaan zijn, tenzij het gaat om ridders, ridderzonen of personen uit onze familie. En indien ze willen terugkeren, zullen ze onze onderdanen zijn, zoals tevoren. Dezelfde regel zal gelden voor de mannen van de bovengenoemde Godfried, indien ze naar ons zouden overkomen om zich hier blijvend te vestigen. Indien echter degenen die van bij ons naar bovengenoemde Godfried overgaan, grond onder ons gezag zouden hebben, dan zullen wij de dienstbaarheden van die grond (*servicium de terra*) even matig aannemen als bij onze eigen mannen voor evenwaardige naburige gronden. De genoemde Godfried is gehouden hetzelfde te doen met de grond van zijn mannen die naar ons overkomen. Godfried en ikzelf zijn beiden gehouden dit te doen opdat degenen die van ons naar hem of van hem naar ons willen overgaan, in geen enkel opzicht om die reden door een van ons beiden zouden worden geschaad. Indien echter sommigen van de ene naar de andere van ons zouden overgaan maar tevoren enig vergrijp hadden begaan of indien er hun in enige zaak bedrog werd aangewreven, dan dienen ze naar vereiste van het vergrijp of bedrog bij vonnis voor ons boete te doen.

(5) Evenzo zullen alle mannen van de bovengenoemde Godfried, die op

conventionis facte opida libera, que de novo feceramus, intraverant ad menendum, scilicet Oesterwiic, Arendunc, Herentals, Turnhout, Hostraten, si voluerint ibi semper maneat et dominus Godefridus de terra eorum in suo dominio iacente ita moderatum servitium accipiet, quale de terra hominis sui equevalente consuevit accipere, ita quod propter hoc nullum detrimentum sustineant; si vero redire voluerint, nos eos equo animo recedere patimur. Si autem post tempus huius conventionis facte ad predicta opida nova vel alia, si qua nova fecerimus, libera causa morandi transire voluerint, nisi consensiente predicto Godefrido hoc faciant, bona eorum in potestate ipsius Godefridi erunt et eis voluntatem suam faciet, ita quod nos per hoc non offendet.

(6) Item per omnia observandum est de hominibus nostris, si forte nobis invitis ad opida libera iamdicti Godefridi eos transire contigerit. Verum si qui homines sui ad opida nostra ab antiqua edificata, scilicet Boscum, Syggen, Lyram, Arscot, Antwerpianam, Louanium, et his similia causa manendi transire voluerint, libere hoc facere poterunt, tali iure, quod semper ab antiqua transire solebant.

(7) Hec omnia, sicut prelibatum et prescriptum est, nos consanguineo nostro et fidei homini nostro ligio Godefrido de Breda et suis heredibus in rectum feodum contulimus tenendum a nobis et a nostris heredibus. Et contra prefatus ligio Godefridus homo noster nobis sicut domino suo ligio promisit et iuramento confirmavit quod omnibus castris suis, tota terra sua, hominibus et ministerialibus suis et copre proprio ipse et heredes sui ammodo nobis et heredibus nostris servient fideliter contra omnes homines, qui mori et vivere

de dag van deze overeenkomst naar de *oppida libera* (de vrije *oppida*), die wij onlangs gesticht hebben (*que de novo feceramus*) waren getrokken om er zich blijvend te vestigen, te weten Oisterwijk, Arendonk, Herentals, Turnhout en Hoogstraten, daar steeds mogen blijven indien ze dat willen, en heer Godfried zal van hun grond die in zijn gebied ligt, even matige dienstbaarheden (*moderatum servitium*) krijgen als hij placht te krijgen van gelijkwaardige grond van zijn mannen, op zulke wijze dat ze om die reden geen schade oplopen. Indien ze echter willen terugkeren, aanvaardden wij dat in gelijkmoedigheid. Indien ze echter na het ogenblik van deze overeenkomst naar de voornoemde *oppida nova* of naar andere, indien wij er nieuwe vrij zouden maken, zouden willen trekken om er te blijven, dan kunnen zij dit slechts doen met de toestemming van de voornoemde Godfried. Hun goederen zullen in de macht van dezelfde Godfried zijn en hij zal ermee kunnen doen wat hij wil, maar wel zo dat hij er ons geen schade mee toebrengt.

(6) hetzelfde geldt in alles voor onze mannen, indien ze tegen onze wil naar de *oppida libera* van de bovengenoemde Godfried zouden overgaan. Indien echter sommigen van zijn mannen naar onze van oudsher gestichte *oppida* (*oppida nostra ab antiquo edificata*) zouden willen trekken om er te blijven, te weten Den Bosch, Zichem, Lier, Aarschot, Antwerpen, Leuven en dergelijke, dan zullen zij dat vrij kunnen doen, met hetzelfde recht als zij steeds van oudsher konden overgaan.

(7) Dit alles, zoals het geregeld en beschikt is, is aan onze bloedverwant en trouwe leenman Godfried van Breda en zijn erfgenamen in rechte leen (*rectum feodum*) toegekend en dient onderhouden te worden door ons en onze erfgenamen. Daartegenover heeft onze leenman aan ons als zijn leenheer beloofd en bij ede bevestigd dat hij en zijn erfgenamen met al hun burchten, hun hele gebied, hun mannen en dienstlieden (*ministeriales*) ons en onze erfgenamen voortaan getrouw zullen dienen tegen alle stervelingen. En ter bevestiging daarvan hebben, speciaal op bevel van dezelfde Godfried, alle ridders en ridderszonen van zijn land en

<p>possunt. Et ad huius rei confirmationem ex mandato ipsius Godefri specialiter omnes terre sue milites et militum filii et duodecim villarum homines ducenti et quadraginta ad hoc electi iuraverunt et se et suos heredes ad hoc obligaverunt quod, si forte idem Godefrudus vel eius heredes ea, que predicta sunt, infregerint vel nobis, sicut pretaxatum est, fideliter non servierint, ipsi totis iuribus et bonis suis nobis sive heredibus nostris contra ipsum Godefridum vel eius heredes servient, donec ipsum vel suos heredes ad fidele servicium nostrum revocaverint. Vice vers, si prenominato Godefrido aliquis causa nostril guerram movere attemptaverit, nos ei modis omnibus assistemus vel si aliquis eum iniuste exheredare voluerit, quamdiu iure parere vel consilio nostro stare paratus fuerit, nos ei tamquam ligio homini nostro non deerimus, quod cum onibus prededentibus articulis iuramento confirmamus.</p> <p>Ut autem huius constitutionis nostre pagina imposterum illibata et inconvulsa servietur, eam conscribe et appositione sigilli nostril cum subscriptione testium roborari.</p> <p>Nomina testium sunt hec: Walterus Bertholt, Gerardus de Gremberghen, Arnoldus de Ranst, Godefridus, castellanus Bruxellensis, Arnoldus de Wesemale, Arnoldus dapifer, Robin de Thenis, Willelmus de Ekerne, Willelmus de Lyera, walterus de Rimnam, Arnoldus Amman Antwerpiensis, Willelmus de Halle et alii quamplures.</p> <p>Acta sunt hec anno incarnati Verbi M^o CC^o XII°, VI° kalendas marcii.</p>	<p>240 daartoe uitgekozen mannen van twaalf dorpen gezworen en zichzelf en hun erfgenamen tot het hiernavolgende verplicht. Indien Godfried of zijn erfgenamen een inbreuk zouden plegen op het voornoemde of ons niet getrouw zouden dienen zoals hierboven bepaald is, dan zullen allen (die de eed gezworen hebben) met alle recht en met hun goederen ons of onze erfgenamen ter zijde staan tegen Godfried of zijn erfgenamen, tot ze hem of zijn erfgenamen tot onze trouwe dienst hebben teruggebracht. En omgekeerd zullen wij, indien iemand de voornoemde Godfried om onzentwille de oorlog zou aandoen, hem op alle manieren bijstaan. Verder zullen wij, indien iemand hem (Godfried) onrechtmatig zou willen onterven, hem als onze leenman niet in de steek laten zolang hij bereid blijft het recht te gehoorzamen en ons met raad bij te staan. Dat bevestigen zij samen met alle voorgaande artikelen bij ede.</p> <p>Opdat de tekst van onze beslissing in de toekomst ongedeed en ongeschonden zou worden behouden, hebben we hem laten optekenen en door het plaatsen van ons zegel en met de ondertekening van getuigen doen bekrachtigen.</p> <p>De namen van de getuigen zijn de volgende: Wouter Berthout, Geraard van Grimbergen, Arnulf van Ranst, Godfried kastelein van Brussel, Arnulf van Wezemaal. Arnulf de hofmeester (<i>dapifer</i>), Robijn van Tienen, Willem van Ekeren, Willem van Lier, Wouter van Rijmenam, Arnulf, amman van Antwerpen, Willem van Halle en vele anderen.</p> <p>Dit werd geacteerd in het jaar van de menswording van het Woord op 25 februari 1212.</p>
---	---

1 Het regest is uit: M. Dillo en G.A.M. van Synghel met medewerking van E.T. van der Vlist, *Oorkondeboek van Noord-Brabant tot 1312. II. De heerlijkheden Breda en Bergen op Zoom. Eerste stuk (709-1288)* bewerkt door M. Dillo en, Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (Den Haag 2000) . Nr. 937 , 150-155.

De Latijnse tekst is uit: T.E. van Goor, *Beschryving der stadt en lande van Breda: behelzende de oudheid van het graafschap Stryen...mitsgaders de opkomst en eertse beginselen der stadt Breda... Als mede eene naeukeurige en beknopte beschryving van het landt van Breda*, ('s-Gravenhage 1744) 411—413 no 8 *Godevaert Heer van Breda*, geeft zich met zyn landt over, in *Vasallagie*, aan *Hendrick Hertog van Brabant*.

De vertaling uit: Dr. J-M. Goris, Het ontstaan en de betekenis van het Herenthalse vrijheidscharter van 1209 in: *Historisch Jaarboek van Herentals XIX*, (Herenthals 2009) bijl V , 38-42.

De witregels zijn omwille van de leesbaarheid toegevoegd.

- 2 De Striene was een belangrijke rivier tijdens de middeleeuwen. Hij vormde de verbinding tussen de Oosterschelde bij Tholen en de Maas. Thans is die rivier helemaal uit het landschap verdwenen. Kort na 1213 begon ze te verlanden en omstreeks 1250 was hij ten gevolge van opslipping onbevaarbaar geworden. Na de Sint-Elisabethsvloed van 1421 hield deze waterloop op te bestaan. In 1212 was te Schakerlo op het eiland Tholen de tol op de Striene gevestigd. Tholen was in de dertiende eeuw een verzameling eilandjes waarvan Schakerlo er een was. Schakerlo lag ten oosten van de Striene.